

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Виходить чотири рази на рік

Заснований у 2000 році

№ 4(11)/2017

УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

З-41

Засновник і видавець:

**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького**

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Національної академії
Державної прикордонної служби України від 30.11.2017, протокол № 5

Редакційна колегія:

головний редактор – доктор педагогічних наук, професор О. В. Діденко;
відповідальний секретар – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник О. В. Царенко.

Члени редакційної колегії:

доктор педагогічних наук, професор Г. М. Артюшин; доктор педагогічних наук, доцент І. Г. Блощинський; доктор педагогічних наук, професор А. В. Галімов; доктор філософських наук, доцент С. О. Ганаба; доктор педагогічних наук, професор Д. В. Іщенко; доктор педагогічних наук, доцент В. І. Мірошніченко; доктор педагогічних наук, професор Л. І. Морська; доктор педагогічних наук, професор І. С. Руснак; доктор педагогічних наук, доцент О. М. Ставицький; доктор педагогічних наук, професор О. В. Торічний; кандидат педагогічних наук, доцент С. П. Шумовецька.

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / [гол. ред. О. В. Діденко]. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. – № 4(11). – 548 с.

У збірнику наукових праць уміщено наукові публікації вчених та науково-педагогічного персоналу академії й інших навчальних закладів та наукових установ. Призначений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований на науковців, педагогів та тих, хто цікавиться проблемами сучасної науки.

УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

© Видавництво НАДПСУ, 2017

ГУМЕНЮК С.

Педагогічні умови формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури 145

ДАНИЛЕНКО О.

З питань загальнопедагогічної проблеми – підготовки командного складу екіпажів суден до професійної діяльності..... 157

ДЕМ'ЯНЧУК М.

Реалізація компетентнісного підходу у процесі виробничої практики майбутніх фельдшерів 168

ДІДЕНКО О., ГАЛІМОВ А., ДОВГАНЬ В.

Педагогічні засади формування управлінської культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки 179

ДОВГАНЬ В., ГАЩУК В., СОБКО В.

Посилення практичної складової фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників як основа формування їх професійної надійності..... 192

ІЩЕНКО Д., РУДЕНКО Л.

Методика навчання майбутніх фахівців цивільного захисту психології професійного спілкування 205

КАЛАУР С.

Обґрунтування необхідності формування спеціальних умінь у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки 219

КУЦЕВОЛ О.

Використання методу case-study у форматі підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури 230

ЛУЦЕНКО Г.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізики і математики як основа успішного професійного зростання 244

МАКСИМЧУК Л.

Міжкультурна комунікативна компетентність майбутнього фахівця зовнішньоекономічної діяльності як інтегративне утворення особистості..... 252

МЕЛЬНИЧУК І.

Роль виробничої практики в підготовці майбутніх фельдшерів до професійної діяльності..... 267

МЕЛЬНИЧУК С.

Підготовка майбутніх фахівців міжнародних економічних відносин до професійної діяльності як педагогічна проблема..... 278

УДК 378.14.015.62

Світлана КАЛАУР,*кандидат педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль***ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ФОРМУВАННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

У статті обґрунтовано доцільність формування спеціальних умінь у майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі професійної підготовки. З'ясовано, що уміння доцільно розглядати як творчу діяльність, що базується на основі сформованих знань. Уміння поділяють на дві групи: загальні та спеціальні. Спеціальні уміння закладають основу для опанування конативною складовою професійної діяльності у соціальній сфері. Проаналізовано підходи науковців до спектру спеціальних умінь, якими повинні опанувати майбутні фахівці. Запропоновано авторське бачення сутності спеціальних умінь з огляду на основні сфери професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: *уміння, формування спеціальних умінь, професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної сфери.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Акцентуємо увагу на тому, що професію фахівця соціальної сфери (соціального працівника, практичного психолога) можна здобути в Україні у процесі навчання у ВНЗ. У загальному контексті, як доводить Д. Мазоха [5], вища освіта розглядається як процес перетворення засвоєного у навчанні досвіду (знання, цінності, навички, уміння, звички) на особистісно-соціально значущі психічні властивості людини за умов, що знання та

© Калаур С.

цінності визначають світосприйняття, стають переконаннями і формують спрямованість особистості. У людини з вищою освітою обсяг знань стає ерудицією та компетентністю, навички і уміння доводяться до майстерності та професійних здібностей, а звички стають нормами загальнолюдської моралі і поведінки. Нині у центрі уваги системи вищої освіти стоїть завдання формування професіонала, який ще зі студентської лави опанував обраною професією та повністю готовий до майбутньої професійної діяльності й зможе досягнути соціально-обумовлених професійних результатів.

Під професію прийнято розуміти вид діяльності, занять людини, яка володіє комплексом спеціальних знань і практичних навичок, набутих у результаті поглибленої загальної та спеціальної підготовки і досвіду у діяльності [6, с. 60]. До прикладу, Д. Мазоха наголошує на тому, що професія є “джерелом існування і життєдіяльності” [5, с. 156]. У підручнику під редакцією М. Басова вказано, що професія, як і трудова діяльність має свою хронологію, структуру, мету і уявлення про якісний результат; включає в себе предмет праці, який фіксується на основі документації, організації робочого простору; систему засобів праці; систему професійних службових обов’язків; систему прав; виробниче середовище; предметні та соціальні умови праці [1, с. 5].

Тобто, професія – це вид діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних знань, вмінь і практичних навичок, здобутих у результаті поглибленої загальної і спеціальної підготовки та набутого практичного досвіду. Професійна трудова діяльність виступає джерелом існування людини. Саме тому, держава гарантує конституційне право громадянина України на працю і соціальний захист від безробіття. Відповідно до діючого законодавства держава гарантує свободу вибору роду діяльності; охорону праці; правовий захист від незаконного звільнення; безкоштовне сприяння у підборі адекватної роботи людині, яка стоїть на біржі праці.

Погоджуємося із М. Фіцулою, який вказує, що для успішного виконання професійної діяльності необхідна певна професійна підготовка, яка передбачає оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками, що здійснюється через відповідні професійні навчальні

заклади [8, с. 5]. У нашому розумінні набуті студентами теоретичні знання виступають когнітивною базою професійної компетентності та фундаментом для цілісності сприйняття майбутньої фахової діяльності, тоді як уміння є головними практичними орієнтирами. У своїй публікації ми зосередимо головну увагу на характеристиці умінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ проаналізовано у дослідженнях І. Звереві, А. Капської, Л. Міщик, Н. Олексюк, В. Поліщук, В. Сорочинської, Б. Шапіро та ін. Науковцями встановлено, що під час навчання у ВНЗ у майбутніх фахівців із освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”, які реалізовуватимуть соціальну політику необхідно виховати певні особистісні якості, сформувати рольову поведінку, навчити виконувати основні професійні функції, сформувати ґрунтовні професійні знання та розвинути професійні уміння й навички.

У процесі дослідження з'ясовано, що спектр практичних умінь майбутніх фахівців соціальної сфери перебував у центрі уваги В. Бочарової [2] та Ю. Галагузової [3], які наголошують на тому, що у функціональному і рольовому призначенні фахівця незалежно від його спеціалізації особливого значення набувають його уміння, які передбачають здатність застосовувати отримані професійні знання під час реалізації практичної діяльності. Так, у загальному контексті в українському педагогічному словнику уміння трактуються як здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок, раніше набутого досвіду [4, с. 338]. Ми повністю підтримуємо думку С. Гончаренка про те, що уміння утворюються лише у тому разі, коли створюються і закріплюються асоціації між завданнями, необхідними для його виконання, знанням та застосуванням на практиці. Уміння як творчу діяльність, яка базується на основі сформованих знань та навичок розглядають психологи.

Мета статті – визначити сутність умінь та проаналізувати загальний спектр спеціальних умінь, якими повинні оволодіти студенти під час професійної підготовки у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні вкрай необхідно провести якісне оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, в центрі якої повинно постати формування компетентного професіонала з сформованою системою професійних умінь. Ми виходили з тих міркувань, що професіонал – це людина, яка вибрала певну сферу діяльності як постійну життєву справу, досягнувши у ній досконалості. Вважаємо, що вдосконалення професійної підготовки, насамперед, пов'язане із необхідністю внесення кардинальних змін в її головні орієнтири, що у практичному сенсі передбачає подолання формалізму у формуванні системи практичних умінь.

У найбільш загальному контексті професійні уміння розглядаються як здатність фахівця застосовувати отримані професійні знання в практиці своєї діяльності. М. Басов [1], Ю. Галагузова [3] та П. Сідоров [7] виокремлюють дві групи умінь: загальні та професійні уміння. Причому, професійні уміння науковці виокремлюють у якості спеціальних. Саме спеціальні уміння закладуть основу для опанування конативною складовою професійної діяльності. Найнеобхіднішими для майбутнього фахівця соціальної сфери вважаються такі уміння, як: керувати і контролювати своїми емоціями в будь-якій ситуації; керувати своїм настроєм; бути вимогливим до самого себе; витримувати значні психічно-нервові навантаження; поступатися своїми інтересами і потребами заради інтересів клієнтів; знімати навантаження після роботи з клієнтом.

На основі узагальнення напрацювань науковців [1; 3; 7] до загальних умінь належать: гностичні (пошук, сприйняття і відбір інформації); проектувальні (постановка цілей і задач, прогнозування); конструктивні (підбір методів і засобів соціального впливу); організаторські (створення умов, які стимулюють цілеспрямований вплив на клієнтів); комунікативні (контактність, формування комунікативної культури); оціночні (сприйняття і критичний аналіз дій суб'єктів); рефлексивні (самоаналіз власних дій).

Тоді як до професійних (спеціальних) умінь віднесено такі уміння як:

комунікативні (вступати в контакти з різними клієнтами, викликати у них довіру; дотримуватися конфіденційності, правильно сприймати критику та реагувати на неї);

прикладні (дослідницькі; соціально-педагогічні; соціально-медичні; соціально-правові; соціально-психологічні; соціально-економічні);

організаторські (ставити конкретні завдання, раціонально організовувати свій час; планувати етапи і засоби діяльності; планувати індивідуальну роботу з клієнтом визначати їх потреби, виявляти та підтримувати ініціативу клієнтів; об'єднувати людей на основі їх спільних інтересів);

аналітичні (вивчати та ставити соціальний діагноз; аналізувати конкретні життєві ситуації, аналізувати отримані результати; аналізувати власні недоліки; творчо підходити до досвіду спеціалістів в Україні та за кордоном);

педагогічні (навчати інших мистецтву допомагати; виявляти резервні можливості особистості та відкривати позитивні якості; навчати повсякденним життєвим навичкам; здійснювати вибір засобів і методів втручання у складні життєві ситуації своїх клієнтів; педагогічно виважено впливати на клієнта засобами педагогічної техніки (мова, голос, жести, ораторське мистецтво);

уміння саморегуляції (управляти та контролювати своїми емоціями, настроєм, переносити великі нервові напруження, уміти їх знімати).

Відзначимо, що деякі із перерахованих умінь на сучасному етапі розвитку соціальної сфери є дещо застарілими, а тому, потребують інноваційного трактування. У цілому, формування професійної компетентності фахівців соціальної сфери нині набуває все більшого значення у зв'язку із ускладненням і суттєвим розширенням спектру їх професійних обов'язків, а також та через зростаючий рівень запитів, які пред'являють до них клієнти. А тому, спектр специфічних умінь варто нині переглянути і частково доповнити, з огляду на головні сфери діяльності майбутніх фахівців.

Наголосимо, що основними сферами професійної діяльності фахівців соціальної сфери є: соціальні служби спеціалізованих закладів

(будинків пристарілих, сімейних дитячих будинків, центрів реабілітації, соціальних притулків, спецшкіл для дітей з відхиленнями у розумовому і фізичному розвитку, центрів зайнятості, бірж праці); соціальні служби підприємств, організацій та закладів, гуртожитків, комерційних структур, творчих, громадських організацій, різних фондів, благодійних організацій; служби місцевих органів влади (відділів по соціальному захисті населення, соціально-педагогічних та культурно-спортивних комплексів, відділень соціальної допомоги на дому); заклади культурного розвитку населення (підліткові клуби та будинки культури, сільські клуби, школи народних ремесел, сімейні клуби, ігрові комплекси); валеологічні служби (профілактирії, реабілітаційні заклади, центри оздоровлення при поліклініках та медичних установах); соціально-психолого-педагогічні служби освітніх закладів (дошкільних, додаткових, загальноосвітніх, професійних шкіл, коледжів, ліцеїв, шкіл-інтернатів, середніх спеціальних закладів, ВНЗ) (за умови спеціалізації соціальний педагог); приватна практика.

Отже, узагальнений спектр повинен охоплювати такі спеціальні уміння, як:

аналітичні, які передбачають теоретичний аналіз процесів, що відбуваються в соціумі у цілому та соціальній сфері зокрема; аналіз стану соціальних проблем та запитів кожної конкретної людини, яка звернулася за допомогою і оточуючого її соціуму; виокремлення проблеми конкретного клієнта; аналіз спільної діяльності з усунення чи суттєвого зменшення проблеми; аналіз результатів професійної діяльності, самоаналіз, розвиток власних творчих здібностей;

комунікативні, що базуються на умінні забезпечити ефективне та комплексне володіння інструментарієм щодо налагодження індивідуальної та групової комунікації; ці уміння надають можливість будувати продуктивні взаємовідносини з колегами і клієнтами, їх рідними, спеціалістами соціальних служб та іншими державними структурами, з метою надання кваліфікованої соціальної допомоги, реалізовувати управлінські рішення в своїй професійній діяльності;

організаторські, що спрямовані на організацію та належний рівень забезпечення практико-орієнтованої діяльності різних категорій громадян за різних соціокультурних умов;

діагностичні, що дають можливість соціальному фахівцеві на основі вивчення особливостей своїх клієнтів чи групи людей, суспільства, соціуму виважено та обґрунтовано поставити соціальний діагноз та кваліфіковано діагностувати проблеми і потреби своїх клієнтів;

дидактичні, які передбачають здатність фахівця соціальної сфери передавати отримані знання як своїм колегам, так і клієнтам у процесі здійснення соціальної діяльності;

проектувальні, що дають можливість соціальному педагогові робити прогноз та проектувати моделі та оптимальні шляхи розв'язання проблеми клієнтів а також кваліфіковано спрогнозувати наслідки соціально-педагогічного впливу;

конфліктологічні, які передбачають сформовану готовність до розв'язування, а при потребі навіть провокування об'єктивних та суб'єктивних конфліктних ситуацій, які виникають у процесі реалізації професійної діяльності;

саморегулятивні, які охоплюють здатність фахівців ефективно та системно управляти і контролювати власні емоційні стани, володіти настроєм, стійко переносити великі нервові напруження.

Отже, нині соціальній сфері України потрібні такі фахівці, які не чекатимуть інструкцій, а вступають в професійну діяльність з уже сформованим творчим, проектно-конструктивним і духовно-особистісним досвідом на основі сформованого спектру спеціальних умінь.

Висновки. У цілому, професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери має базуватися на високому рівні надання освітніх послуг та охоплювати широке коло значущих проблем. З'ясовано, що ґрунтовне засвоєння студентами системи теоретичних знань щодо сутності професійної діяльності та способів її реалізації виступає базовою основою професіоналізму, оскільки формує категоріально-понятійний апарат для реалізації майбутніми фахівцями основних професійних функцій. Однак, лише теоретичних знань недостатньо, необхідна сформована система практичних умінь і на-

вичок, яка б слугувала конативним чинником для реалізації професійної діяльності.

У своїй публікації ми виходили з тих міркувань, що набуті студентами теоретичні знання виступають когнітивною базою професійної компетентності та міцним фундаментом для цілісності сприйняття майбутньої фахової діяльності, тоді як уміння є головними практичними орієнтирами для майбутнього професіонала. Уміння доцільно поділити на загальні та професійні (спеціальні). Причому, саме спеціальні уміння дозволяють виважено та усвідомлено реалізувати професійну діяльність на надавати широкий спектр соціальних послуг клієнтам соціальних структур. Лише цілісна когнітивно-конативна база допоможе студентам відчутти значущість професійної підготовки для кваліфікованої реалізації своїх професійних обов'язків та сприятиме осмисленню потреби в їх вдосконаленні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі будуть зосереджені на дослідженні практичних шляхів формування спеціальних умінь майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі вивчення навчальних дисциплін професійного спрямування в інтерактивному середовищі ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Басов Н. Ф. Социальный педагог : Введение в профессию : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, А. Н. Кравченко. – М. : Издательский центр “Академия”, 2006. – 256 с.
2. Бочарова В. Г. Профессиональная социальная работа : личностно-ориентированный подход : монография / В. Г. Бочарова. – М. : Изд-во АСОПиР РФ, 1999. – 184 с.
3. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов : дис. ... д-ра пед. наук : 14.00.08 / Ю. Н. Галагузова. – М., 2001. – 373 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; гол. ред. : С. Головка. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності) : навч. посібник / Д. С. Мазоха. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 168 с.

6. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка / Н. А. Сейко : курс лекцій. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.
7. Сидоров П. П. Деятельность социального работника: роли, функции, умения / П. П. Сидоров. – М., 2000. – 90 с.
8. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – [вид. 3-тє, перероб. і доп.]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 168 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Калаур С. Н. Обоснование необходимости формирования специальных умений у будущих специалистов в процессе профессиональной подготовки

В статье обоснована целесообразность формирования специальных умений у будущих специалистов социальной сферы в процессе профессиональной подготовки. Выяснено, что умения целесообразно рассматривать как творческую деятельность, в основе которой лежит система сложившихся знаний. Умение разделяют на две группы: общие и специальные. Специальные умения закладывают основу для овладения конативной составляющей профессиональной деятельности в социальной сфере. Проанализированы подходы ученых к спектру специальных умений, которыми должны овладеть будущие специалисты. Предложено авторское видение сущности специальных умений, исходя из основных сфер профессиональной деятельности специалистов социальной сферы.

Ключевые слова: *умения, формирование специальных умений, профессиональная подготовка, будущие специалисты социальной сферы.*

Kalaur S. The Substantiation of the Special Skills Formation Necessity for Future Specialists in the Process of Professional Training

The focus of higher education is to create such a professional, who, while studying, has mastered special skills in the chosen profession. Professional training, in general context, involves mastering a set of specialized knowledge and practical skills. Theoretical knowledge is a cognitive basis of professional competence, and skills are the main practical landmarks.

It has been found that skills are interpreted as the ability to perform certain actions properly on the basis of knowledge, skills and experience gained. We consider that a qualitative renewal of professional training is necessary. It is necessary to make radical changes in the formation of practical skills. Social scientists consider skills as the ability to apply the acquired professional knowledge in practice. Two groups of skills are distinguished: general and special. Special skills will form the basis for mastering the cognitive part of professional activity. General skills have been pointed out on the basis of generalization of the achievements of scientists, to which belong: gnostic; designing; constructive; leadership potential; communicative; critical appraisal; reflexive. To special skills belong the following: communicative; applied; leadership potential; analytical; pedagogical; ability to self-regulation.

At the present stage of development of social policy in Ukraine, according to the main areas of future specialists' activity, the list of special skills and their characteristics require an innovative approach. Thus, the general range of special skills should include such skills as:

the analytical ones provide theoretical analysis of processes occurring in the society in general and social sphere in particular;

the communicative ones are based on the ability to provide effective communication;

the leadership potential is aimed at establishing practical activities with different categories of clients;

the diagnostic ones give an opportunity to posit a social diagnosis prudently, to find out the problems and needs of the clients;

the didactic ones provide the ability to convey acquired knowledge to their colleagues and clients;

the designing ones help to develop the optimal ways to solve the problem of clients and predict the effects of social impact;

the conflictologic ones presuppose the readiness to resolve conflict situations;

the self-regulatory ones cover the ability to manage and control their personal emotional states effectively.

Thus, the current social sphere of Ukraine needs such specialists who will not wait for the instructions, but will enter into their professional activity with the already formed creative, design-constructive and spiritual-personal experience on the basis of the formed range of special skills.

Keywords: *skills, special skills formation, professional training, future specialists of social sphere.*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 4(11)/2017

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
у галузі педагогічних наук
(наказ МОН України від 07.10.2015 № 1021)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 16330-4802Р від 27.01.2010

Редактор І. М. Бабина

Комп'ютерна верстка С. І. Мороз

Відповідальність за достовірність фактів та інших даних несуть автори

Здано до набору 05.12.2017. Підписано до друку 22.12.2017

Формат 60×84/16. Гарнітура Minion Pro. Тираж 100 прим.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 31,85. Обл.-вид. арк. 32,88

Адреса редакції та видавця:

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29007, Україна
тел. +38(0382)65-05-93. <http://nadpsu.edu.ua/nauka/fahovi-vidannya-akademiyi/>

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою
http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnarpv_ppn/index.html

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3010 від 22.10.2007. Зам. № 928